

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

This full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/14368>

Please be advised that this information was generated on 2014-11-11 and may be subject to change.

Sociale omstandigheden, autoritarisme en ethnocentrisme

P. Scheepers, A. Felling, J. Peters

2.1 INLEIDING

De kwestie die we in deze bijdrage aan de orde zullen stellen, draagt meer het karakter van een lacune dan van een controverse. Deze lacune betreft de theoretische vraag naar de sociale determinanten van autoritarisme en ethnocentrisme.

Deze lacune wordt in 1982 bij de heruitgave van 'The Authoritarian Personality' onder woorden gebracht door de twee nog in leven zijnde auteurs van de studie, Levinson en Sanford. Deze 'grand old men' kijken na dertig jaar terug op hun studie. Zij constateren dat er veel kritiek is geuit en dat het onderzoek in vele andere richtingen is geleid; maar dat er nagenoeg geen nieuwe theoretische inzichten en/of hypothesen aan zijn toegevoegd. De centrale stelling dat 'an adult's outlook or ideology is an aspect of her or his personality and is strongly influenced by deeper (psychodynamic) aspects of personality' is vruchtbaar gebleken. Deze persoonlijkheid zou in grote mate gevormd worden in de kinderjaren. Maar daarnaast erkenden zij dat 'the culture and institutional structure of society are important influences, but they remain contextual and rather shadowy. ... It is necessary to take sociocultural forces more into account, without neglecting the role of personality.' (preface to the abridged edition, 1982). Daarmee benadrukken zij feitelijk een andere, maar helaas niet onderzochte, centrale stelling van de oorspronkelijke studie namelijk dat 'Personality is not, however, to be hypostatized as an ultimate determinant. ... personality evolves under the impact of the social environment and can never be isolated from the social totality within which it occurs.' (1950/1982, 5).

Deze laatste stelling heeft in de loop der geschiedenis veel minder aandacht getrokken. De belangrijkste reden daarvoor is wellicht dat de invloed van Adorno, wiens taak het was om de marxistisch georiënteerde maatschappij theorie van de Frankfurter Schule te synthetiseren met de empirische psychologie van zijn collega-onderzoekers, in dit opzicht beperkt is geweest (zie ook hoofdstuk 1 in deze bundel). Sociologische en economische factoren, die bepalend zouden zijn voor de persoonlijkheid, worden weliswaar zijdelings genoemd in de inleiding, maar zeker niet systematisch aan de orde gesteld en naar de marxistische optiek zoekt men vergeefs in de studie (Samelson, 1986). Daarnaast geldt dat vooral psychologen en nagenoeg geen sociologen zich in de discussies over de autoritaire persoonlijkheid

hebben gemengd. In navolging van Brown (1965) en Hagendoorn (1982) stellen we vast dat de sociologische aspecten van de theorie nauwelijks zijn uitgewerkt, laat staan onderzocht.

In deze bijdrage trachten we deze lacune te vullen door in de geest van eerdere bijdragen van de Frankfurters een completer theoretisch model te construeren. We zullen ons daarbij in het bijzonder richten op de specificatie van de tot dusverre onderbelichte sociologische factoren. Daarnaast wordt plaats ingeruimd voor zowel de persoonlijkheids-component (autoritarisme) als de ideologische component (i.c. etnocentrisme) welke centraal stonden in 'The Authoritarian Personality'. We zullen dit model empirisch toetsen met survey data ontleend aan een voor de Nederlandse bevolking representatieve steekproef uit 1985.

2.2 THEORETISCH MODEL VAN DE 'VROEGE FRANKFURTERS'

2.2.1 *Sociale omstandigheden en autoritarisme*

Teneinde deze sociologische factoren te specificeren, nemen we de theoretische noties van de Frankfurters in beschouwing die uiteindelijk hebben geresulteerd in de constructie van een schaal ter meting van potentieel fascistische tendenties, autoritarisme genaamd.

Vanaf de oprichting van het 'Institut für Sozialforschung' in 1924 (Jay, 1973/1985, 27), bestond bij haar medewerkers een zekere paradigmatische consensus. Men deelde de optiek dat de marxistische theorie een vruchtbaar vertrekpunt bood voor sociaal-wetenschappelijke en filosofische analyses van maatschappelijke omstandigheden en ontwikkelingen. Maar men beschouwde deze theorie geenszins als een complex van dogma's waaraan men ten koste van wetenschappelijke zuiverheid en onafhankelijkheid loyaal zou moeten vasthouden (Kolakowski, 1978/1987, dl. 3, 341).

Vanuit dit perspectief beschouwden zij de sociaal-economische crisis die in de jaren twintig haar intrede deed in het toenmalige Duitsland. Daaronder hadden met name de lagere sociaal-economische klassen te lijden. De Frankfurters verwachtten dat deze lagere klassen in opstand zouden komen tegen de toenmalige regimes. Deze verwachting was gebaseerd op een voorspelling van Marx en Engels (1848/1974), die gesteld hadden dat klassen in een situatie van 'Verelendung' hun historische taak ter hand zouden nemen en in opstand zouden komen tegen hun uitbuiters. Maar Hitler wist een grote menigte van ontevredenen, zowel ter rechter- als ter linkzijde van het politieke spectrum en uit alle lagen van de bevolking (Kater, 1983, 51-72), te verlokken om op zijn partij te stemmen. Ook de lagere sociale klassen kozen en masse de zijde van de nationaal-socialisten. En daarmee was de 'verloren revolutie', zoals de loop der gebeurtenissen destijds door linkse intellectuelen, waaronder de Frankfurters, geïnterpreteerd werd (Bonß, 1982), een feit.

Deze gebeurtenissen misten hun effect op de theorievorming van de Frankfurters niet. Aangezien zij meenden dat de aantrekkingskracht van het nazisme niet verklaard kon worden uit rationele en economische belangen van de uitgebuite klassen, werd de verklaring gezocht in de vervulling van emotionele behoeften gelegen in het diepst van de persoonlijkheid. De wetenschappers rondom Horkheimer meenden daarom dat het marxistische axioma, dat het 'Zijn' conditionerend zou zijn voor het 'Bewustzijn' (Marx en Engels, 1845/1974; 1859/1977) aangevuld diende te worden met een persoonlijkheidscomponent (Billig, 1982; Bonß, 1983; Jay, 1973/1985; Samelson, 1986; Kolakowski, 1978/1987). Fromm deed de eerste pogingen in deze richting (1929/1983). En Horkheimer moedigde zijn medewerkers verder aan, toen hij in zijn inaugurale rede als directeur van het Institut für Sozialforschung stelde dat de centrale vraag van het toekomstige onderzoeksprogramma zou moeten zijn om de 'Zusammenhang zwischen dem wirtschaftlichen Leben der Gesellschaft, der psychischen Entwicklung der Individuen und den Veränderungen auf den Kulturgebieten ... zu erforschen' (1931/1972, 43). Met het oog op de toenmalige gebeurtenissen, kwam dan ook de vraag centraal te staan waarom zovelen, met name de lagere sociaal-economische klassen, in plaats van zich te verzetten, zich blind overgaven aan anti-rationele autoriteiten belichaamd in het nazisme. Deze thematiek stond centraal in enkele theoretische en empirische onderzoeken die destijds werden geïnitieerd (Jay, 1973/1985; Baars, 1987).

Weer was Fromm degene die de programmatische aanzet van Horkheimer substantie verleende. Hij trachtte het materialistische model te completeren en te synthetiseren met de freudiaanse psycho-analyse (1932; 1936; 1941/1986). Feitelijk baande hij een weg naar het basismodel waarin ideologische voorkeuren primair zo niet alleen werden verklaard uit persoonlijkheidskenmerken, die op hun beurt werden gevormd door de sociaal-economische situatie van het individu. Hij stelde: 'daß die Ideologien die Produkte von bestimmten Wünschen, Triebregungen, Interessen, Bedürfnissen sind, die, selber zum großen Teil nicht bewußt, als Rationalisierung in Form der Ideologie auftreten: daß aber diese Triebregungen selbst ... weitgehend ihrer Quantität und ihrem Inhalt nach von der sozial-ökonomischen Situation des Individuums bzw. seiner Klasse geprägt sind.' (1932, 46).

In zijn artikel anticipeerde hij reeds op de mogelijke kritiek van de zijde van psycho-analytici, die meenden dat de persoonlijkheid betrekkelijk sterk wordt gevormd in de kinderjaren en wel in de kring van het gezin. Hij erkende de zinvolheid van deze stelling. Maar hij beschouwde het gezin enkel als de 'psychologische Agentur der Gesellschaft'. Hij voegde daaraan toe: 'die gesamte Struktur der Familie, alle typischen Gefühlsbeziehungen innerhalb ihrer, alle durch sie vertretenen Erziehungsideale sind ihrerseits selbst bedingt vom gesellschaftlichen und klassenmäßigen Hintergrund der Familie, von der sozialen Struktur aus der sie erwächst' (1932, 35). Daarmee hield hij, niet dogmatisch maar wel eenduidig, vast aan de materialistische optiek inzake de relatie tussen 'Zijn' en 'Bewustzijn'. Feitelijk stelde hij dat persoonlijke eigenschappen binnen het gezin van ouders op

kinderen overgedragen (kunnen) worden, maar dat deze eigenschappen in sterke mate worden bepaald door de klassepositie van het gezin.

Fromm werkte deze eerste aanzetten later uit in zijn sociaal-psychologische bijdrage aan 'Studien über Autorität und Familie' (Horkheimer, 1936). Daarin staat feitelijk de vraag centraal waarom mensen zich wensen te onderwerpen aan autoriteiten en wat de gevolgen daarvan zijn.

Zijn fundamentele uitgangspunt was dat onderwerping aan ge- en verboden van autoriteiten in zijn algemeenheid inherent is aan het maatschappelijk leven. In eerste instantie en reeds op jonge leeftijd onderwerpt het kind zich immers aan de autoriteit van de vader. In tweede instantie en op latere leeftijd komen daar andere socialiserende instanties bij, zoals 'Erziehern, Lehrern, ideale Vorbildern'. Het individu slaat al deze ge- en verboden op in het Über-Ich. Volgens Fromm bestaat er een dialectische relatie tussen het Über-Ich en de autoriteiten, omdat het individu enerzijds de reeds opgeslagen ge- en verboden projecteert op de autoriteiten, en anderzijds ge- en verboden van autoriteiten weer verinnerlijkt in het Über-Ich, dat aldus tot 'Träger der Tradition ... und Verinnerlichung des äußeren Zwanges' (1936, 82) wordt. Dit dialectische proces voltrekt zich in principe gedurende het hele leven. Daarom bevat het Über-Ich uiteindelijk niet alleen het persoonlijke geweten, maar evenzeer maatschappelijke normen over wat al dan niet toelaatbaar is, alsook maatschappelijke waarden over wat al dan niet nastrevenswaardig is (A. Freud, 1936/1984; Laplanche en Pontalis, 1986).

Desalniettemin meende Fromm dat er variatie bestond in de mate waarin mensen zich onderwerpen aan autoriteiten. Deze variatie hangt samen met de mate waarin men gedwongen is spontane impulsen vanuit het Es te verdringen: het gedeelte van de psyche waarin libidineuze prikkels, verlangens, driften en instincten opgeslagen liggen. Deze verdringing wordt geregeld door het Ich, dat het verstandelijke en de bezonnenheid van de psyche representeert. Maar als men in omstandigheden leeft welke angsten oproepen, wordt het Ich gehinderd bij de uitoefening van die functie. Dan heeft het Ich daarbij in sterkere mate hulp nodig van het Über-Ich. Fromm noemde een dergelijke persoonlijkheids-constellatie, waarbij een betrekkelijk zwak Ich gecompenseerd wordt door een betrekkelijk sterk Über-Ich: sado-masochistisch of ook wel autoritair. En Fromm meende nu dat een dergelijke persoonlijkheid in bepaalde sociale klassen in sterkere mate zou voorkomen dan in andere klassen: juist omdat zowel de mate van verdringing als de mate van angst waarin men verkeert, samenhangen met de sociale klasse waartoe men behoort: 'Die abhängige Klasse muß in stärkerem Maße als die herrschende Klasse Triebe unterdrücken' (1936, 101). En: 'Der Betrag an Angst ist bei den unteren Schichten naturgemäß größer als bei denen, welche über gesellschaftlichen Machtmittel verfügen' (1936, 103). Hieruit valt af te leiden dat de mate waarin een sociale klasse zich onderwerpt aan autoriteiten, varieert met de angsten waaronder zij, gegeven haar sociaal-economische positie, lijdt. De consequentie van deze angsten is dat zij een minder sterk Ich ontwikkelen waardoor zij bij de verdringing van spontane impulsen vanuit het Es een sterker beroep moeten doen op het Über-Ich.

De vraag welke sociale klassen zich nu in het bijzonder zouden kenmerken door deze autoritaire persoonlijkheid, kon Fromm gedeeltelijk beantwoorden op basis van survey gegevens die door hem in 1929 waren verzameld (Fromm, 1929/1983). Hij vermoedde dat deze persoonlijkheid met name zou voorkomen in de klassen van 'Angestellte, ungelernte und gelernte Arbeiter' (1929/1983, 253). Maar Horkheimer belette hem om deze gegevens te publiceren, omdat hij meende dat de gegevens geen 'beweiskräftige Statistik' zouden bevatten. De gegevens dienden er volgens Horkheimer enkel toe om hen 'mit den Tatsachen des täglichen Lebens in Verbindung zu halten ... und vor weltfremden Hypothesen zu bewahren' (Bonß, 1982, 391). Deze vraag bleef dan ook onbeantwoord. Daarom zullen wij Fromms hypothese testen, dat autoritarisme met name in de klassen van ongeschoolde en geschoolde arbeiders voorkomt.

De reden, waarom Fromm vermoedde dat autoritarisme met name in deze categorieën zou voorkomen, is gelegen in hun sociaal-economische positie: deze is gekenmerkt door armoede die gepaard gaat met angsten en dientengevolge met verdringing. Maar deze kenmerken waren destijds evenzeer, zo niet sterker aanwezig onder werklozen; hetgeen eveneens in de huidige omstandigheden het geval zou kunnen zijn. Daarom vermoeden we dat het al of niet werkzaam zijn eveneens van invloed zou kunnen zijn op de mate van autoritarisme. Ook deze hypothese zullen we toetsen.

We constateren dat Fromm autoritarisme primair verklaart uit bepaalde angsten die inherent zijn aan de objectieve klasse-positie van individuen. Maar daarnaast meende hij dat ook de subjectieve beleving van angst 'an sich' aanleiding zou kunnen geven tot verdringing, ten gevolge waarvan een autoritaire attitude zou ontstaan. De vraag waarop deze angst betrekking zou kunnen hebben, kwam noch in zijn bijdrage noch in de daarna volgende studies aan de orde. Een uitzondering daarop vormt een eerdere studie van Felling e.a. (1986, 91), die opperen dat de angst betrekking zou kunnen hebben op het mogelijkwijs niet kunnen verwezenlijken van de in het Über-Ich opgeslagen en als nastrevenswaardig gedefinieerde waarden. Hoewel Fromm niet expliciteerde wat deze waarden zouden kunnen zijn, valt uit zijn voorbeelden op te maken, dat hij daarmee doelde op de verwezenlijking van burgerlijke waarden, waarvan de centrale waarde bestaat in het verwerven van sociale status. We hebben getracht deze noties uit te werken teneinde deze toe te voegen aan de causale determinanten van autoritarisme.

Indien men er in het recente verleden in onvoldoende mate in geslaagd is om middelen te verwerven waarmee status wordt verkregen, ontstaan gevoelens van, wat wij noemen, statusfrustratie. Indien men onzeker is over de verwerving van middelen om in de toekomst status te genieten, noemen we dat statusangst. Zowel statusangst als statusfrustratie impliceren een discrepantie tussen hetgeen nastrevenswaardig geacht wordt, namelijk de verwezenlijking van het Über-Ich-gebod om status te verwerven, en de mate waarin men daarin geslaagd is of meent te slagen. Deze ervaren discrepantie leidt tot reacties. Men probeert deze status

alsnog in een later stadium te verwezenlijken, bijvoorbeeld door het uitstellen van behoeftenbevrediging om aldus te kunnen sparen voor de toekomst. Dit impliceert dat men bepaalde verlangens en wensen vanuit het Es verdringt en aldus feitelijk ondergeschikt maakt aan de verwezenlijking van het Über-Ich-gebod. Uit deze reactievorming resulteert een persoonlijkheid die zich overwegend onderwerpt aan ge- en verboden van het Über-Ich, hetgeen tot uiting komt in autoritaire attitudes.

Daarmee zijn de theoretische relaties tussen enerzijds de sociale determinanten en anderzijds autoritarisme enigszins opgeklaard in de geest van de programmatische aanzet van Horkheimer die daarna is uitgewerkt door Fromm¹. Maar ook de relatie tussen autoritarisme en ethnocentrisme komt in de uiteindelijke publicatie van 'The Authoritarian Personality' niet systematisch aan de orde. Deze relatie trachten we hierna te expliciteren.

2.2.2 *Gevolgen van autoritarisme*

In conceptuele termen werd autoritarisme door Adorno e.a. (1950/1982) beschouwd als een kenmerk van de persoonlijkheid. Persoonlijkheid werd gedefinieerd als 'a more or less enduring organization of forces within the individual' (1950/1982, 5). En ethnocentrisme werd beschouwd als een ideologisch kenmerk. Een ideologie werd gedefinieerd als 'an organization of opinions, attitudes and values — a way of thinking about man and society' (1950/1982, 2). Levinson en Sanford in 1982 benadrukken dat de betrokken auteurs zich achter het paradigma scharden dat krachten in de persoonlijkheid bepalend zouden zijn voor zijn ideologische keuzen. In de uiteindelijke studie treffen we weliswaar complexe interpretaties aan van deze relatie maar daaruit is zeker geen systematische en consistente theorie gevormd. En terwijl zijdelings wordt opgemerkt dat 'scores on the former .. (de ethnocentrisme-schaal) .. can be predicted with fair accuracy from the scores on the latter .. (de autoritarisme-schaal)..' (1950/1982, 191), wordt deze hypothese niet formeel getoetst. Daarom zullen wij deze lacunes ongedaan trachten te maken. Alvorens deze veelvuldig vastgestelde relatie (Felling e.a., 1986, 185-189) theoretisch te interpreteren, besteden we enige aandacht aan het begrip ethnocentrisme, zoals we dat in de studie aantreffen. Daarna volgen enkele recentere theoretische bijdragen inzake ethnocentrisme.

Adorno en de zijnen ontleenden het begrip ethnocentrisme aan Sumner die daartoe in 1906 de grondslag had gelegd. Van hem namen zij de centrale notie over dat er een samenhang bestaat tussen de attitude tegenover de ingroup en de attitude tegenover outgroups. Zij beschouwen dit complex van attitudes als een ideologie. Zij merken op dat ethnocentrische mensen zich simultaan als lid van meerdere ingroups definiëren. Tegenover elk van de gedefinieerde ingroups staan outgroups die feitelijk gevormd worden door alle anderen, die niet tot de gedefinieerde

ingroup behoren. Kenmerkend voor een etnocentrist is nu de algemene verwerping van al die outgroups.

Deze verwerping hoeft niet gebaseerd te zijn op feitelijke kennis van de personen die tot de outgroups behoren: zonder enig daadwerkelijk contact vertoont het individu, dat zich aangetrokken voelt tot etnocentrisme, een algemene afkeer van outgroups. Deze algemene afkeer blijkt onder meer uit de kenmerken welke hij bij de leden van outgroups waarneemt. Hij ziet deze als vies, agressief, lui, oneerlijk en slecht gemanierd. Daarentegen ziet hij de leden van de ingroup als netjes, hard werkend, ambitieus, eerlijk en goed gemanierd. De perceptie van deze kenmerken voltrekt zich, volgens Adorno e.a., stereotypegewijs.

Hoe fundamenteel deze noties zijn geweest, moge blijken uit het gegeven dat hier naderhand niets wezenlijks meer aan is toegevoegd. Wel hebben Levine en Campbell (1972) de idee van Adorno e.a., betreffende de stereotype perceptie van kenmerken, op een algemener plan gebracht. Zij stellen daaromtrent dat bepaalde kenmerken die typisch geacht worden voor een sociale groep, op alle leden van die sociale groep van toepassing verklaard worden, ongeacht de verschillen tussen de individuele leden van de groep. Dit gebeurt volgens hen steeds wanneer er verschillen worden waargenomen tussen de zeden van de eigen groep en de zeden van andere groepen. Een andere bijdrage aan de theorievorming inzake etnocentrisme stamt van Tajfel en Turner (1979) wier algemene these is dat individuen fundamentele behoefte hebben aan een positieve sociale identiteit. Om deze te bewerkstelligen categoriseren zij de sociale werkelijkheid zodanig dat de groep waartoe zij zich rekenen, in vergelijking met anderen, positief af steekt. De kenmerken op grond waarvan zij de eigen groep met anderen vergelijken, achten zij tevens van toepassing op de eigen persoonlijkheid: aldus construeren zij hun sociale identiteit. Deze theorie staat bekend als de C.I.C.-theorie: social categorisation, social identification, social comparison. Eisinga en Scheepers (1989) sluiten zich aan bij de laatstgenoemde theorie. Hun bijdrage bestaat daarin dat zij de mentale processen expliciteren via welke individuen de positieve sociale identiteit bewerkstelligen. Zij noemen deze processen: sociale identificatie en sociale contra-identificatie. Sociale identificatie is gedefinieerd als de selectieve perceptie van overwegend positief gewaardeerde karakteristieken bij leden van de ingroup. Sociale contra-identificatie impliceert dat op selectieve wijze overwegend negatief gewaardeerde karakteristieken worden gepercipieerd bij leden van outgroups. De resultante van deze mentale processen bestaat in een positieve attitude tegenover de ingroup en een negatieve attitude tegenover outgroups. En de vraag is nu waarom personen met autoritaire attitudes zich sterk aangetrokken zouden voelen tot de etnocentrische ideologie? Ter beantwoording van deze vraag, nemen we de karakteristieken van autoritarisme nogmaals in beschouwing. Kenmerkend voor deze persoonlijkheidsstructuur is het betrekkelijk zwak ontwikkelde Ich dat in onvoldoende mate in staat zou zijn om maatschappelijk ontoelaatbare impulsen vanuit het Es te beteugelen, c.q. te verdringen. Ter compensatie van dit zwakke Ich wordt een beroep gedaan op het Über-Ich teneinde deze verdringing alsnog te realiseren. Ter vervulling van deze

functie van het Über-Ich, bestaat er bij mensen met een dergelijke persoonlijkheidsstructuur een sterkere behoefte aan non-ambivalente normen, duidelijke nastrevenswaardige doelen en positief gewaardeerde sociale kenmerken die van toepassing verklaard kunnen worden op de eigen persoon. Daarom hebben dergelijke mensen de neiging tot sociale identificatie: de selectieve perceptie van overwegend positief gewaardeerde kenmerken bij leden van de ingroup, teneinde deze op zichzelf van toepassing te kunnen verklaren. Dit gaat mogelijkerwijs gepaard met sociale contra-identificatie: de selectieve perceptie van overwegend negatief gewaardeerde karakteristieken bij leden van outgroups. De resultante van beide processen is een ethnocentrische attitude (vgl. Scheepers e.a., 1990; 1991).

Daarmee is de causale relatie tussen autoritarisme en ethnocentrisme expliciet geïnterpreteerd. Daarnaast valt uit her en der verspreide theoretische noties van Adorno e.a. (1959/1982) af te leiden, dat autoritarisme zou kunnen leiden tot conservatisme. En naderhand is met name door Pettigrew (1958; 1959) geponeerd dat autoritarisme ook tot normconformisme zou leiden. Deze noties hebben we in eerdere studies reeds uitvoerig aan de orde gesteld (Felling e.a., 1986; Scheepers, Felling en Peters, 1989; Eisinga en Scheepers, 1989). In deze studie expliciteren en repliceren we slechts de 'kern' van het conceptuele model van Adorno en zijn collega onderzoekers.

We sluiten af met een korte samenvatting van dit theoretische gedeelte en de probleemstelling.

2.2.3 Samenvatting van theorie en hypotheses

Met name ongeschoolde en geschoolde arbeiders leven in betrekkelijk armoedige omstandigheden. Daarom staan zij in grotere mate dan andere klassen bloot aan angsten. Tengevolge daarvan kenmerken zij zich door een minder sterk Ich waardoor zij bij de verdringing van spontane impulsen vanuit het Es een sterker beroep moeten doen op het Über-Ich. Het resultaat daarvan is dat zij sterker neigen tot een autoritaire attitude. *Hypothese 1*: met name geschoolde en ongeschoolde arbeiders neigen sterk tot autoritarisme.

Maar ook werklozen verkeren, in vergelijking met werkenden, in armoedige omstandigheden welke bij hen soortgelijke reacties oproepen. Daarom luidt *hypothese 2*: met name ook werklozen neigen sterk tot autoritarisme.

Statusangst en statusfrustratie geven als zodanig aanleiding tot de verdringing van spontane impulsen vanuit het Es. Feitelijk worden deze impulsen ondergeschikt aan de ge- en verboden van het Über-Ich. Uit dit psychologische proces resulteert eveneens een autoritaire attitude. *Hypothese 3*: statusangst en statusfrustratie leiden tot autoritarisme.

De voorkeur van mensen met een autoritaire attitude voor een positieve attitude tegenover de ingroup komt tot stand via het mechanisme van sociale identificatie:

zij percipiëren op selectieve wijze overwegend positieve karakteristieken van de ingroup. De invloed van autoritarisme op de negatieve attitude tegenover outgroups komt tot stand via het mechanisme van de sociale contra-identificatie: autoritarisme leidt tot een selectieve perceptie van overwegend negatieve culturele karakteristieken van outgroups. *Hypothese 4*: autoritarisme leidt tot een positieve attitude tegenover de ingroup, respectievelijk een negatieve attitude tegenover outgroups.

2.3 STEEKPROEF EN MEETSCHALEN

In het kader van het onderzoeksproject 'Sociaal-culturele ontwikkelingen in Nederland 1985' is een twee-traps aselechte steekproef getrokken onder de Nederlandse bevolking. Daarbij is eerst een aantal gemeenten geselecteerd en wel zodanig dat daarmee de nationale verdeling naar regio's (noord, oost, zuid, west) en naar urbanisatiegraad (van grote steden tot kleine plattelandsgemeenten) proportioneel gerepresenteerd wordt. Vervolgens zijn uit de registers van de burgerlijke stand van die gemeenten op aselechte wijze respondenten getrokken vanaf 18 jaar tot 70 jaar oud. De aldus tot stand gekomen steekproef is representatief voor de gehele Nederlandse bevolking wat betreft de kenmerken sexe, leeftijd en burgerlijke staat, alsook wat betreft de combinatie van deze kenmerken (Felling e.a., 1987, 9 e.v.).

De operationalisering van sociale klasse ontleen we aan de typologische indeling van Erikson, Goldthorpe en Portocarero (1983), die recentelijk in Nederland is toegepast door Ganzeboom, Luijkx, Dessens, de Graaf, de Graaf, Jansen en Ultee (1987). Deze indeling bevat tien nominale sociale klassen. Alle respondenten die feitelijk werken, zijn ingedeeld in een van deze tien categorieën. We achten deze indeling in dit verband geschikt omdat zij is gebaseerd op betrekkelijk objectieve criteria waarmee de klasse-positie van respondenten wordt bepaald: aldus sluit zij feitelijk nauw aan bij de theoretische axioma's van de Frankfurters. Daarnaast is gebleken dat deze indeling een grotere predictiekracht heeft voor bepaalde attitudes dan een indeling die is gebaseerd op de aan het beroep toegeschreven status, en zulks onder controle van andere relevante predictoren (Kraaykamp, Van Snippenburg en Ultee, 1989).

Werklozen zijn onderscheiden van werkenden door aan respondenten te vragen of zij momenteel al dan niet betaalde werkzaamheden vervullen. Respondenten die weliswaar beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt maar momenteel niet werken en aldus uitkeringsgerechtigd zijn, beschouwen we als werklozen. Mensen die reeds met pensioen zijn gegaan, mensen die volledig arbeidsongeschikt zijn, huisvrouwen, dienstplichtige militairen en studenten sluiten we uit van analyse.

Ter operationalisering van statusangst hebben we zes items geformuleerd, die verwijzen naar een subjectieve onzekerheid inzake de toekomstige sociaal-economische positie alsook inzake het toekomstige sociale aanzien. Er is bijvoorbeeld

gevraagd of men vreest zich in de toekomst minder luxe te kunnen veroorloven; of dat men vreest dat de buurt in aanzien achteruit zal gaan. Met behulp van probabilistische scalogramanalyse (Mokken, 1970) hebben we deze items tot een meet-schaal verwerkt. De betrouwbaarheid (ρ) van deze schaal bedraagt .76 en de schaalbaarheid (H) is .39. De concrete items van deze meetschaal presenteren we in bijlage 1.

Statusfrustratie is gedefinieerd als het subjectief ervaren verlies van status en sociaal-economische positie in het recente verleden. Ter operationalisering van deze begrippen hebben we een aantal items geformuleerd. Alleen de items waarmee we de verandering van de sociaal-economische positie en de mate van tevredenheid daarmee meten, vertoonden voldoende samenhang (Cramers V is .23) om daaruit een meetschaal te construeren. Concreet is gevraagd of men er in vergelijking met vijf jaar geleden in inkomen op achteruit gegaan is; alsook in hoeverre men daarmee (on)tevreden is. We noemen deze schaal: sociaal-economische frustratie. Helaas laat de betrouwbaarheid van deze schaal te wensen over: Cronbachs alpha is .51. Bij gebrek aan een betere meting, gebruiken we dit meetinstrument desalniettemin. We presenteren het in bijlage 1.

Autoritarisme is door Adorno e.a. (1950/1982) geconceptualiseerd als bestaande uit negen subsyndromen. Ter operationalisering daarvan hebben we aansluiting gezocht bij de bestaande Nederlandse vertalingen van het oorspronkelijke meetinstrument van Adorno die door Meloen (1983b) zijn geïnventariseerd². De door Middendorp (1979) geïntroduceerde schaal heeft als uitgangspunt gediend. Daaraan zijn twee items toegevoegd ter operationalisering van subsyndromen die niet in Middendorps schaal opgenomen waren. We hebben deze items onderworpen aan een principale factoranalyse (PA2 in SPSSx: Nie, 1983). De communaliteiten en de factorladingen van de items van dit meetinstrument zijn allemaal ruimschoots voldoende met uitzondering van een item, ter operationalisering van het subsyndroom van projectiviteit. Dit item vertoont ook relatief lage correlaties met de overige items. Op grond daarvan verwijderen we het uit het meetinstrument. De betrouwbaarheid (Cronbachs alpha) van dit beproefde meetinstrument bedraagt .78. We presenteren het in bijlage 2.

Ter operationalisering van ethnocentrisme hebben we de betreffende theoretische noties van respectievelijk Sumner (1906/1959), Adorno e.a. (1950/1982) en Levine en Campbell (1972) verdisconteerd. Voor een uitvoeriger verantwoording verwijzen we naar Eisinga en Scheepers (1989). De geformuleerde items hebben we onderworpen aan een principale factoranalyse (Nie, 1983: PA2 in SPSSx). De items ter operationalisering van de negatieve attitude tegenover outgroups vormen één sterke factor die empirisch onderscheiden is van de positieve attitude tegenover de ingroup, welke eveneens een sterke factor vormt. Tussen beide onderscheiden factoren bestaat een relatief hoge positieve correlatie, namelijk van .58 (Pearsons r). De negatieve attitude heeft inderdaad op meerdere outgroups betrekking. De attitude heeft ook betrekking op zigeuners en joden ten aanzien waarvan de kans, dat men er ooit contact mee heeft gehad, relatief gering is. Deze dimensie bevat

negatieve stereotypen ten aanzien van de opgenomen outgroups, zoals lui, opvliegend en achterlijk; terwijl de positieve attitude tegenover de ingroup positieve stereotypen bevat, zoals hard werkend en geliefd zijn. Daarnaast verwijst deze laatste dimensie naar nationalisme.

Rest de vaststelling van de betrouwbaarheid van deze meetschalen. De betrouwbaarheid (Cronbachs alpha) van de negatieve attitude tegenover outgroups bedraagt .92; en die van de positieve attitude tegenover de ingroup is .82. Deze beide meetinstrumenten staan in bijlage 3.

2.4 ANALYSE

Ter beantwoording van de gestelde vragen hebben we multiple regressie analyses uitgevoerd (REGRESSION in SPSSx: Nie, 1983). Daaraan voorafgaande hebben we gecontroleerd of de assumpties van regressie analyse (metriciteit, normaliteit, lineariteit en homoscedasticiteit: Berry en Feldman, 1985) geschonden werden door de data. Zulks bleek voor geen van de variabelen het geval te zijn, behalve voor sociale klasse. Deze variabele is volgens haar ontwerpers slechts van nominaal meetniveau. Daarenboven is sociale klasse niet normaal verdeeld en verhoudt zij zich niet lineair tot de andere variabelen in het model. Al dan niet werkloos zijn is eveneens een nominale variabele. Daarom dummificeren we deze variabelen. Daarbij vormt elke categorie van de oorspronkelijke variabele een aparte variabele, behalve een categorie die dient als referentie categorie. Voor sociale klasse kiezen we de klasse van de grote zelfstandigen en academici; en voor de werklozen kiezen we de werkenden als referentie categorie.

Ten eerste specificeren we een volledig regressie model:

$$\begin{aligned} \text{AUTO} &= a + b_1D2 + b_2D3 + b_3D4 + b_4D5 + b_5D6 + b_6D7 + b_7D8 + b_8D9 + b_9D10 + \\ & b_{10}\text{WERKLOOS} + b_{11}\text{STANG} + b_{12}\text{SEF} + e \\ \text{NOUT} &= a + b_1D2 + b_2D3 + b_3D4 + b_4D5 + b_5D6 + b_6D7 + b_7D8 + b_8D9 + b_9D10 + \\ & b_{10}\text{WERKLOOS} + b_{11}\text{STANG} + b_{12}\text{SEF} + b_{13}\text{AUTO} + e \\ \text{PIN} &= a + b_1D2 + b_2D3 + b_3D4 + b_4D5 + b_5D6 + b_6D7 + b_7D8 + b_8D9 + b_9D10 + \\ & b_{10}\text{WERKLOOS} + b_{11}\text{STANG} + b_{12}\text{SEF} + b_{13}\text{AUTO} + e \end{aligned}$$

waarbij:

- AUTO = autoritarisme
- NOUT = negatieve attitude tegenover outgroups
- PIN = positieve attitude tegenover ingroup
- D2 = klasse van lagere leidinggevenden en geschoolde hoofdarbeiders
- D3 = klasse van routine hoofdarbeiders
- D4 = klasse van kleine zelfstandigen met personeel
- D5 = klasse van kleine zelfstandigen zonder personeel
- D6 = klasse van zelfstandige boeren
- D7 = klasse van supervisors handarbeid en hooggeschoolde handarbeiders
- D8 = klasse van geschoolde handarbeiders
- D9 = klasse van halfgeschoolde en ongeschoolde arbeiders

D10	= klasse van ongeschoolde landarbeiders
WERKLOOS	= werklozen
STANG	= statusangst
SEF	= sociaal-economische frustratie

Vervolgens hebben we dit volledige model geschat. De schattingen van de parametercoëfficiënten waarvan de t-waarde kleiner was dan 1.96 ($p < .05$, $N > 120$), beschouwen we als niet significant³. We hebben deze niet-significante predictoren geëlimineerd en vervolgens hebben we de coëfficiënten van het beperkte model geschat. Deze ongestandaardiseerde regressie coëfficiënten treft men aan in tabel 1.

Tabel 1 ongestandaardiseerde regressie coëfficiënten van het beperkte model (N=965)

onafhankelijke variabelen:	afhankelijke variabelen:	negatieve attitude tegenover outgroups	positieve attitude tegenover ingroup
	autoritarisme		
intercept	428.39	204.57	233.36
lagere leidinggevenden	-37.37*	-20.36*	-26.54*
routine hoofdarbeiders	-5.63	6.12	6.42
kleine zelfstandigen met personeel	87.04*	24.83	24.38
kleine zelfstandigen zonder personeel	15.75	17.18	34.71
zelfstandige boeren	64.09*	12.83	20.44
hooggeschoolde handarbeiders	64.31*	12.76	13.42
geschoolde handarbeiders	19.66	35.58*	32.37*
half- en ongeschoolde handarbeiders	33.59*	17.33*	15.65
ongeschoolde landarbeiders	45.28	6.23	37.24
werklozen	#	#	#
statusangst	4.23*	#	#
sociaal-economische frustratie	8.70*	#	#
autoritarisme		.58*	.52*
adjusted R ²	.14	.42	.36

* = significant ($p < .05$)

= niet significant

Vervolgens standaardiseren we deze coëfficiënten: deze treft men aan in tabel 2. Voor de standaardisatie van het directe effect van alle categorieën van sociale klasse te samen, passen we een speciale procedure toe⁴. Voor een uitvoerige toelichting verwijzen we naar eerdere publicaties (Eisinga, Scheepers en Van Snippenburg, 1989; 1991)

Tabel 2 gestandaardiseerde regressie coëfficiënten van het beperkte model (N=965)

onafhankelijke variabelen:	afhankelijke variabelen:		negatieve attitude	positieve attitude
	autori-tarisme	tegenover outgroups	tegenover ingroup	
sociale klasse	.32*	.16*	.19*	
statusangst	.07*	#	#	
sociaal-economische frustratie	.16*	#	#	
autoritarisme		.58*	.52*	
adjusted R ²	.15	.42	.37	

* = significant (p < .05)

= niet significant

Nu beschikken we over de empirische bevindingen die nodig zijn ter beantwoording van de geponeerde hypotheses.

2.5 RESULTATEN

We bespreken de resultaten in de volgorde van de geponeerde hypotheses. In de volgende paragraaf beschouwen we deze bevindingen in het licht van de bovenstaande theorie.

De *eerste hypothese* betreft de mate van autoritarisme van met ongeschoolde en geschoolde arbeiders. Voor deze hypothese nemen we de ongestandaardiseerde regressie coëfficiënten in de tweede kolom van tabel 1 in beschouwing. Die geven aan in hoeverre het autoritarisme niveau van de betreffende klasse afwijkt van de referentie categorie, onder controle van de andere onafhankelijke variabelen in de vergelijking. We constateren dat één klasse in significant mindere mate autoritair is dan de referentie categorie, namelijk de klasse van lagere leidinggevenden. De mensen die routine hoofdarbeid verrichten zijn weliswaar minder autoritair dan de referentie categorie, maar dit verschil is niet significant. Alle overige klassen zijn meer autoritair. Dit geldt in uiteenlopende mate voor de klassen die in loondienst handarbeid verrichten. Zowel de hooggeschoolde als de ongeschoolde handarbeiders zijn significant autoritairder; daarnaast zijn ook geschoolde handarbeiders en

ongeschoolde landarbeiders autoritairder dan de referentie categorie, maar de laatstgenoemde verschillen zijn niet significant. Maar ook de zelfstandige boeren die niet in loondienst werken zijn significant autoritairder. De kroon wordt evenwel gespannen door de kleine zelfstandigen met personeel die het meest autoritair zijn. Dit betekent dat de eerste hypothese strikt genomen niet is gefalsificeerd: hooggeschoolde en ongeschoolde arbeiders zijn inderdaad in sterkere mate autoritair dan de referentie categorie. Maar deze hypothese dient aangevuld te worden want ook de klassen van kleine zelfstandigen en zelfstandige boeren zijn in sterkere mate autoritair.

De *tweede hypothese* betreft de veronderstelling dat ook werklozen in sterke mate autoritair zouden zijn. Ter toetsing van deze hypothese bezien we wederom de tweede kolom van tabel 1. We constateren dat werklozen niet significant verschillen van de referentie categorie. Dit impliceert dat onze hypothese is gefalsificeerd. We achten dit gegeven enigszins verwonderlijk. Aangezien deze bevinding niet kan worden geweten aan een gering aantal werklozen in de onderzoekspopulatie (N=155), hebben we naar andere interpretaties gezocht. We vermoeden dat de betrekkelijk heterogene samenstelling van deze categorie debet is aan deze bevinding. Aangezien mensen zonder werk in Nederland gedurende enige tijd een percentage van hun laatstverdiende salaris ontvangen alvorens aangewezen te raken op een minimale uitkering, bevat deze categorie werklozen uit uiteenlopende voormalige sociale klassen met uiteenlopende inkomens. Deze samenstelling vergroot wellicht de verschillen wat betreft autoritarisme binnen de categorie en reduceert aldus de verschillen tussen werklozen en werkenden.

De *derde hypothese* betreft de kwestie of de subjectieve beleving van statusangst en sociaal-economische frustratie leidt tot autoritarisme. Ter beantwoording daarvan beschouwen we tabel 2 waarin de gestandaardiseerde directe effecten zijn vermeld. We constateren dat de effecten van statusangst en sociaal-economische frustratie op autoritarisme significant zijn doch zwak (.07 respectievelijk .16). Desalniettemin concluderen we dat de derde hypothese niet is gefalsificeerd. In tabel 2 stellen we evenwel vast dat het effect van het objectieve toebehoren tot een sociale klasse op autoritarisme verhoudingsgewijs sterker is (.32) dan de subjectieve beleving van statusangst (.07) en sociaal-economische frustratie (.16).

De *vierde hypothese* heeft betrekking op de consequenties van autoritarisme: mensen met een autoritaire attitude zouden neigen tot ethnocentrisme. Daarvoor inspecteren we wederom tabel 2. We constateren dat de effecten van autoritarisme op zowel de negatieve attitude tegenover outgroups alsook op de positieve attitude tegenover de ingroup uitgesproken sterk zijn (.58 respectievelijk .52). Dit betekent dat ook de vierde hypothese niet is gefalsificeerd.

Naast de effecten die we op theoretische gronden hadden verondersteld, constateren we nog een ander effect dat feitelijk in strijd is met de geëxpliciteerde theorie. Fromm meende dat de aantrekkingskracht tot de ethnocentrische ideologie geheel verklaard kon worden uit autoritarisme. Daarmee stelde hij impliciet dat het

toebehoren tot een sociale klasse irrelevant zou zijn met betrekking tot de verklaring van ethnocentrisme. Maar zulks blijkt niet het geval te zijn. In tabel 2 constateren we dat sociale klasse is gerelateerd aan zowel de negatieve attitude tegenover outgroups als de positieve attitude tegenover de ingroup. Tabel 1 bevat specifiekere informatie dienaangaande. In deze tabel zien we dat lagere leidinggevenden in mindere mate dan de referentie categorie een negatieve attitude tegenover outgroups hebben, terwijl geschoolde en ongeschoolde handarbeiders daar sterker toe neigen. In de kolom daarnaast zien we dat lagere leidinggevenden minder dan de referentie categorie neigen tot een positieve attitude tegenover de ingroup terwijl het tegenovergestelde geldt voor ongeschoolde handarbeiders. In de laatste paragraaf komen we op deze bevindingen terug.

2.6 CONCLUSIES EN DISCUSSIE

In het voorgaande hebben we het theoretische model van de Frankfurters, dat oorspronkelijk ten grondslag lag aan de verklaring van de ethnocentrische ideologie, geëxpliciteerd. Daarmee wordt met name de intellectuele nalatenschap van Fromm gerehabiliteerd wiens bijdrage zeer fundamenteel was doch in het vergeetboekje geraakte.

In dit model wordt autoritarisme, dat werd gedefinieerd als een persoonlijkheidskenmerk, predictief geacht voor zowel de negatieve attitude tegenover outgroups als de positieve attitude tegenover de ingroup, welke als aspecten van een ideologie werden gedefinieerd. Deze hypothese werd niet gefalsificeerd: de effecten van autoritarisme op beide aspecten van ethnocentrisme zijn tamelijk sterk. En in dit model werd factoren die zijn gerelateerd aan sociale omstandigheden zoals het toebehoren tot een sociale klasse, statusangst en sociaal-economische frustratie, bepalend geacht voor autoritarisme. Ook deze hypothese werd strikt genomen niet gefalsificeerd. Op een aspect is het model wel gefalsificeerd. Impliciet werd verondersteld dat er geen directe relatie zou zijn tussen het toebehoren tot een sociale klasse en beide aspecten van ethnocentrisme: deze relatie zou wegverklaard worden door autoritarisme. Maar zulks is niet het geval, hoewel opgemerkt dient te worden dat de invloed van sociale klasse op ethnocentrisme verhoudingsgewijs gering is in vergelijking met autoritarisme. Ondanks deze falsificatie menen we dat deze bevindingen de vruchtbaarheid van het kern model van de Frankfurters aantonen. We constateren dat de predictiekracht van dit model vijftig jaar na dato, in een ander land in andere sociaal-economische omstandigheden betrekkelijk groot is: ethnocentrisme wordt redelijk verklaard hetgeen evenwel in mindere mate geldt voor autoritarisme.

Uit onze bevindingen blijkt dat mensen die in loondienst handarbeid verrichten inderdaad in betrekkelijk sterke mate autoritair zijn. Volgens Fromms theorie is dit inherent aan de verhoudingsgewijs armoedige omstandigheden waarin zij leven. Voor hen gold in de sociaal-economische context van 1985 dat zij de dag van

morgen met een zekere angst tegemoet zagen. Vele fabrieken werden gesloten vanwege gebrek aan werk. Loonsverhogingen waren nauwelijks bespreekbaar tijdens C.A.O.-onderhandelingen. Het systeem van sociale zekerheid werd fundamenteel veranderd door de regering. En protesten en stakingen tegen deze gang van zaken vonden nauwelijks gehoor, noch bij de werkgevers noch bij de overheid. Kohn (1983) biedt daarnaast een andere interpretatie van hun geneigdheid zich te onderwerpen aan autoriteiten, welke attitude hij beschouwt vanuit de dagelijkse werkomstandigheden waarin deze mensen verkeren. Kenmerkend voor hun werkomstandigheden is, dat deze klassen geacht worden zich te onderwerpen aan orders van hogerhand. Mogelijkerwijs houden zij ook buiten hun werksituatie vast aan deze onderworpen houding. Vanuit dit perspectief is de mate van autoritarisme van het merendeel van de mensen die handarbeid verrichten wel verklaarbaar. Maar deze interpretatie is niet adequaat voor kleine zelfstandigen met personeel en zelfstandige boeren die eveneens in sterke mate autoritair zijn. In het licht van Fromms theorie betekent dit, dat juist zij blootstaan aan angsten. In de sociaal-economische context van 1985 zouden de angsten van de kleine zelfstandigen en de boeren kunnen voortkomen uit de betrekkelijk riskante omstandigheden waarin met name zij toen verkeerden. Als geen ander waren zij, wat hun broodwinning betreft, afhankelijk van factoren waarop zij nauwelijks directe invloed konden uitoefenen. Voor de kleine zelfstandigen zijn dit factoren als het door de overheid gevoerde loon- en prijsbeleid dat uiteindelijk effecten sorteert op hun afzetmogelijkheden. Voor de boeren zijn dit factoren als het in Europees verband gevoerde landbouw beleid inzake de productie van melk en vlees. Aangezien we nu slechts post hoc interpretaties van de relatie tussen sociale klasse en autoritarisme kunnen poneren, verdient het aanbeveling om in verder onderzoek factoren te expliciteren die inherent zijn aan de omstandigheden waarin bepaalde sociale klasse leven, teneinde te onderzoeken of deze bijdragen aan de verklaring van autoritarisme. Een auteur die hieromtrent theoretische denkbeelden heeft geopperd is Lipset (1959; 1960; 1981). Zijn denkbeelden zullen we in het volgende hoofdstuk uiteenzetten en toetsen.

NOTEN

1. Bovenstaande interpretatie wijkt op wezenlijke punten af van de interpretatie van Brown (1965) en Hagendoorn (1982). Deze beide auteurs kozen de ouder-kind-relatie als uitgangspunt voor de reconstructie van de autoritarisme theorie. Dit uitgangspunt is vatbaar voor kritiek tegen de achtergrond van het conceptuele schema zoals we dat gedestilleerd hebben uit het werk van Fromm, wiens bijdrage van onschatbare waarde is geweest bij de constructie van de autoritarisme theorie. Bonß (1982, 379-380) meent zelfs dat de 'Studien über Autorität und Familie' zonder Fromms voorbereidende studies in het geheel niet tot stand gekomen zouden zijn. Hoe het ook zij: wij constateren slechts dat Fromms intellectuele nalatenschap in 'The Authoritarian Personality' allerm minst tot zijn recht komt. Met deze bijdrage hebben we getracht Fromm enigszins te rehabiliteren.
2. Versies van Albinski (1959), Weima (1965), Berting (1968), Roe (1970), Middendorp (1979), van der Kloot (1980) en Hagendoorn en Janssen (1983) zijn in omloop.

3. Deze conventie geldt overigens niet voor de ongestandaardiseerde regressie coëfficiënten behorende bij de dummy variabele. Als een van deze coëfficiënten niet significant is, betekent dit slechts dat de geprediceerde score van de betreffende categorie niet significant afwijkt van de referentie categorie. Indien een van de andere categorieën van de gedummyficeerde variabele wel afwijkt van de referentie categorie impliceert zulks dat de oorspronkelijke variabele een bijdrage levert aan de verklaring van de afhankelijke variabele.
4. Daarbij worden eerst de ongestandaardiseerde regressie coëfficiënten behorende bij de categorieën van sociale klasse geschat (zie tabel 1). Vervolgens worden deze coëfficiënten lineair gecombineerd tot een nieuwe variabele: $A = b_1 * \text{dummy}_1 + b_2 * \text{dummy}_2 + \dots + b_k * \text{dummy}_k$. Deze nieuwe variabele (A) wordt vervolgens ter vervanging van de dummy-variabelen in de oorspronkelijke regressievergelijking ingevoerd. Daarbij neemt de ongestandaardiseerde regressie coëfficiënt per definitie de waarde '+1' aan. Na standaardisatie daarvan resulteert de gestandaardiseerde regressie coëfficiënt die het relatieve directe effect van deze variabele op de afhankelijke variabele weergeeft. Het teken van deze coëfficiënt heeft geen betekenis. De andere gestandaardiseerde coëfficiënten in de vergelijking blijven onveranderd in deze procedure alsook proportie verkaarde variantie van de afhankelijke variabele. Maar de proportie gecorrigeerde verklaarde variantie neemt toe, aangezien het aantal onafhankelijke variabelen geringer is geworden: de negen categorieën van sociale klasse zijn immers vervangen door een enkele variabele.